

دیپلماسی
از منظر فقه اسلامی

مؤلف:

بهر روز صدقی شامیر

www.ketab.ir

سرشناسه	: صدقی شامیر، بهروز، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: دیپلماسی از منظر فقه اسلامی / مولف بهروز صدقی شامیر.
مشخصات نشر	: تهران: ندای کارآفرین، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۲ ص.
شابک	: 978-600-482-011-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: دیپلماسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Diplomacy -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: اسلام و روابط بین‌المللی (فقه)
موضوع	: Islam and international relations (Islamic law)
موضوع	: اسلام و سیاست
موضوع	: Islam and politics
رده بندی کنگره	: BP۲۲۱/۱۳۹۶ ۴۴۹ ص
رده بندی دیویی	: ۴۱۰/۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۲۹، ۸۴

نام کتاب	: دیپلماسی از منظر فقه اسلامی
نویسنده	: بهروز صدقی شامیر
طراح جلد	: رضا کاوه
صفحه آرا	: اکرم ملک نژاد
تیراژ	: ۱۰۰۰
نوبت چاپ	: اول ۱۳۹۶
قیمت	: ۱۸۵۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۴۸۲ - ۰۱۱ - ۰

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، نبش کوچه انوری، پلاک ۲۹

تلفن تماس: ۶۶۴۰۲۷۲۲

WWW.NedayeKarafarin.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۱	فصل اول: دیپلماسی
۱۱	دیپلماسی در لغت
۱۱	دیپلماسی در اصطلاح
۱۱	تحول تدریجی دیپلماسی
۱۳	انواع دیپلماسی
۱۶	دیپلماسی عمومی
۱۷	دیپلماسی دیجیتال
۲۰	دیپلماسی فرهنگ
۲۰	دیپلماسی فرهنگی و مفهوم قدرت نرم
۲۱	مزایای دیپلماسی فرهنگی
۲۲	دیپلماسی پیشگیرانه
۲۶	دیپلماسی اجبار
۲۷	فصل دوم: فقه
۲۷	مفهوم فقه
۲۷	فقه در لغت
۲۸	فقه در اصطلاح
۲۹	انواع فقه
۳۱	شاخصهای دیپلماسی از منظر فقه اسلامی
۳۵	فصل سوم: اصل دعوت
۳۶	مفاد قاعده
۳۷	ادله و مستندات
۳۷	آیات
۳۹	روایات
۴۲	سیره پیامبر
۴۳	شیوه‌های دعوت
۴۴	کاربرد قاعده در دیپلماسی اسلامی
۴۵	تفصیل بحث

۴۵	آراء فقها در اصل دعوت و اقسام جهاد
۴۷	دعوت کفار و مشرکان حربی
۵۰	پیوند دیپلماسی دعوت با جهاد
۵۵	حکم وجوب جهاد تا پذیرفتن دعوت
۵۸	ماهیت دعوت و جهاد
۶۲	تأثیر اصل دعوت بر دیپلماسی
۶۳	تزامم با تعامل
۶۵	فصل چهارم: اصل نفی سبیل
۶۶	مفاد قاعده نفی سبیل
۶۷	مدرك قاعده
۶۷	ادله لفظی
۷۱	احتمالات در نفی سبیل
۷۲	روایات مرتبط با آیه نفی سبیل
۷۷	ادله لبی
۸۰	نفی سبیل از منظر فقهاء
۸۷	دیپلماسی استعمار زدائی در قلمرو قاعده
۹۲	تأثیر قاعده نفی سبیل بر دیپلماسی
۹۳	تزامم و تعامل
۹۷	فصل پنجم: اصل عزت اسلامی
۹۷	مفاد قاعده
۹۸	عزت نفس
۹۹	حفظ عزت و شرافت مسلمین از ضروریات دین اسلام
۱۰۰	جایگاه رفیع عزت از دیدگاه عقلی
۱۰۱	برخی از آیات دال بر عزت اسلام و مسلمین
۱۰۳	برخی از روایات مربوط به عزت
۱۰۷	اصل عزت از دیدگاه فقهی امام خمینی (ره)
۱۰۸	عوامل رسیدن به عزت اسلامی
۱۰۹	تأثیر اصل عزت بر دیپلماسی
۱۱۳	تعامل یا تقابل
۱۱۵	فصل ششم: اصل حفظ نظام

۱۱۶	مفهوم لغوی نظام
۱۱۶	مفهوم اصطلاحی نظام
۱۱۸	ماهیت احکام اسلامی
۱۲۴	روایات
۱۲۹	تفصیل موضوع
۱۳۱	نقد و نصیحت در راستای حفظ نظام
۱۳۴	تراجم حفظ حکومت اسلامی با سایر احکام
۱۳۹	تأثیر و نقش "اصل حفظ نظام" بر دیپلماسی
۱۴۵	فصل هفتم: اصل مصلحت
۱۴۵	مفهوم شناسی مصلحت
۱۴۷	مصلحت اصطلاحی
۱۴۸	در شریعت تعبد حضور ناکم نیست
۱۵۱	احکام شرعی
۱۵۲	مصلحت در سیره پیامبر و "علم السلام"
۱۵۵	مصلحت در آراء فقهاء
۱۵۸	تفصیل موضوع
۱۶۰	نسبت اصل مصلحت با دیپلماسی
۱۶۴	تقابل یا تعامل
۱۶۷	فصل هشتم: اصل تألیف قلوب
۱۶۸	مفاد قاعده
۱۶۹	ادله و مستندات
۱۷۰	روایات
۱۷۳	تفصیل موضوع
۱۷۶	قلمرو عملی قاعده و تأثیر آن بر دیپلماسی
۱۷۸	تعامل یا تقابل
۱۸۰	حاصل کلام
۱۸۳	منابع و مأخذ

مقدمه

از آنجا که دیپلماسی بی قید ثبوتاً مخرب است و گاهی روابط بشری را به بحرانهایی صعب‌العلاج فرامنطقه‌ای و بین‌المللی می‌کشاند، نیاز مبرم به تقیید و تطهیر دینی دارد. از این روش قاعده فقهی را انتخاب کردیم که مورد بحث و بررسی قرار گیرند تا بایدها و نبایدهای دیپلماسی از مجرا و منظر فقه سیاسی اسلام جایگاه خود را پیدا کند و به واسطه آن اصول حاکم، دیپلماسی در صحنه‌های تعامل با ملل جهان به خوبی هدایت گردد.

دیپلماسی و رفتار سیاسی در جوامع جهانی از گذشته تاکنون دارای جایگاه و اهمیت ویژه‌ای بوده و رفتار سیاسی دولت‌مردان و سیاستمداران در روابط بین‌المللی از این جایگاه معنا و تبلور یافته است، اما اعتبار و جایگاه دیپلماسی مورد بحث ما از اصول و قواعد فقهی اسلام تشخیص و ریت بدست می‌کند.

اساساً اسلام و یا فقه اسلامی چه نسبتی با دیپلماسی دارد که قواعد و اصولی را برای حکومت بر آن تعیین کرده است؟ پاسخ این پرسش در "ما نحن فیه" نظر به مباحث ذیل الذکر دارد:

۱- دین اسلام آیینی است که نه تنها به مباحث انسانی و اعتقادی شخص توجه دارد بلکه برای تمامی شئون زندگی انسانی اعم از فردی و اجتماعی برنامه و راهکار ارائه داده است. بر همین اساس تبیین و تحلیل این جایگاه از منظر فقه اسلامی نیز قابل بررسی است، به گونه‌ای که پیامبر اسلام (ص) که پیام آور و الگویی اساسی در تمامی شئون زندگی اعم از مدیریت، حکومت و سیاست می‌باشد به اهمیت این جایگاه پرداخته و در سیره و رفتار سیاسی خویش در روابط خارجی نقش دیپلماسی را پررنگ‌تر از مفاهیم دیگر معنا نموده است.^۱

۲- در دیپلماسی حاکم غربی که در این کتاب آن را دیپلماسی سلطه می‌نامیم، هر نوع

۱- سوره احزاب آیه ۲۱ «قَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا».

۲- عبد القیوم سجادی، دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام ۱۳۹۲: ۱۶۵.

ابزار و روشی که بتواند زمینه‌های تحصیل اهداف و دست‌یابی به منافع را فراهم آورد، مطلوب است. لذا، میزان مطلوبیت و عدم مطلوبیت ابزارها و روش‌ها با توجه به میزان توفیق و کامیابی ابزار برای نیل به اهداف، تحلیل می‌شود. ولیکن در اندیشه اسلامی، معیار ارزیابی ابزارها و روشها علاوه بر میزان دیپلماسی و رفتار سیاسی اسلام در استفاده از ابزارها و روش‌ها، نمی‌تواند نظام ارزشی اسلام را نادیده بگیرد. بنابراین از نظر اسلام ابزارهای مورد استفاده در دیپلماسی باید انسانی و سازگار با عدالت اجتماعی و اخلاق انسانی باشد، بدین ترتیب رابطه اخلاق و دیپلماسی به صورت جدی مورد توجه قرار می‌گیرد. گونه‌ای که سیره سیاسی پیامبر اسلام در مرآورده‌ها و تعامل سیاسی استفاده از روش‌ها و ابزارهای غیر اخلاقی را نفی کرده و بر تطابق وسایل و ابزارها با اهداف انسانی تأکید نمود است.^۱ در سیاست دینی اسلام میان هوشیاری و نیرنگ تفکیک وجود دارد و نباید در میان پرهیز از خدعه و نیرنگ و فریب کاری، به هوشیاری و مراقبت دشمن، تحلیل شرایط و الزامات زمانی و مکانی فرا می‌خواند. بر این اساس در اسلام به مسروع شدن ابزار و انسانی بودن روشها همواره تأکید شده است. اخلاق و ارزش‌های اخلاقی، عنصری است که هیچ‌گونه جایگاهی برای روش‌ها و ابزارهای غیر اخلاقی در سیاست استرمی نمی‌کند و اساساً در رویکرد اسلام، سیاست و هشیاری از خدعه و نیرنگ جدا شده است.^۲

۳- اهمیت مذاکره از دیدگاه اسلام با حفظ رُحْب و خط قرمزهای آن، که در تک‌تک اصول ششگانه حاکم بر دیپلماسی دیده می‌شود به ناهیت و حقیقت این روش باز می‌گردد که اسلام به منظور دعوت و بسط تعالیم اسلامی، از شیوه جدال احسن، استدلال و مناظره بهره می‌گیرد. در آیات مختلف قرآن به روش‌ها، موعظه حسنه، حکمت و جدال احسن، جهت بسط تعالیم اسلامی و انجام دادن مسالمت‌آمیز دعوت تأکید شده است: «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ»^۳ «امروزه بیداری جهان

۱- کتاب رسل الملوك ومن يصلح للرسالة والسفارة، اثر ابن فراء، ص ۴۱-۴۵

۲- احمد رضا خزائی، پژوهشنامه روابط بین الملل، دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد، واحد تهران مرکزی، دیپلماسی پیامبر (ص) و ابزارهای توسعه روابط بین الملل با سایر دولت‌ها، مقاله ۴، دوره ۷، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۹۳، صفحه ۱۰۳-۱۳۲

۳- سوره مبارکه النحل آیه ۱۲۵

اسلام از یک سو و گستردگی روابط بین‌الدولی و بین‌المللی در قالب روابط دیپلماتیک و کنسولی کشورهای جهان از سوی دیگر، کار دیپلماسی را پیچیده‌تر و ضرورت آن را با رویکرد فقه اسلامی مبرهن ساخته است. بحث از "اصول حاکم بر دیپلماسی از دیدگاه فقه اسلام" شامل آن دسته از قواعد و مباحث و مسائلی می‌شود که تحت عناوینی چون مباحث حقوق اساسی، مفاهیم سیاسی، دیپلماسی سیاست خارجی بین‌دول و حقوق بین‌الملل و نظائر آن مطرح می‌گردد.

۴- "اصول حاکم بر فقه دیپلماسی از منظر اسلام" عبارت است از کلیه ی قواعد؛ اصول، پاسخ‌ها و سائل‌ها که دین اسلام نسبت به مباحث حقوق اساسی، مفاهیم سیاسی و حقوق بین‌الملل، سیاست خارجی و مذاکرات بین‌دول و بین‌ملل به عنوان خط مشی و چهار چوب کلی ارائه می‌دهد. بر این اساس چه بسا در خصوص جزئیات و فروع، مسئله‌ای سیاسی، بالادست و به شکل مستقیم در متون دینی بحث نشده باشد ولی مجتهد با استفاده از (ادراک و قواعد) ابزارهای اجتهاد و استنباط، جوابی فقهی برای آن تدارک ببیند. احکام حاکم بر دیپلماسی در اسلام برای همه‌ی مسائل و مشکلات مستحدثه جهانی اعم از دیپلماسی و غیره با بهره بردن از روشهای متقن اجتهاد پاسخی جامع و فراگیر دارد و نسبت به دیپلماسی ملطه^۱ (هژمونی) و بستن راه استیلا و استعلا، استکبار، قواعد و اصول کاربردی دارد و برای تنظیم ارتباطات بین‌دول و ملل جهان دارای برنامه‌هایی منظم و مدون مبتنی بر عزت^۲ مسلمانان است. عزتی که به تعبیر قرآن کریم نزد کفار یافت نمی‌شود و تماماً از آن خاوند است.

۵- در مقام بیان پارادایم عملی و تبیین موضوع و مسئله مورد بحث، باید به تحولات نیم قرن اخیر در جهان اسلام توجه ویژه نمود و نقش منحصر به فرد امام خمینی (ره) در جهت تحکیم جایگاه فقه سیاسی اسلام و به کارگیری تمام اصول شناخته دعوت، نفی سبیل، عزت، مصلحت، حفظ نظام، و تألیف قلوب) در نظام جمهوری اسلامی ایران را باید ستود و آن را نشانه‌ای از موفقیت دیپلماسی فعال اسلامی دانست.

امام خمینی (ره) با تشکیل حکومت اسلامی بر مبنای ولایت فقیه، فقه را از سینه‌ها به صحنه آورد و فقیهان را از حجره مدارس به میدان سیاست و رویارویی با

دشواریه‌ها و گرفتاری‌های فردی و اجتماعی کشاند. چرا که اساساً فقه برنامه تکاملی و تنظیم روابط انسان در عرصه‌های گوناگون اجتماعی و فردی است. به گفته حضرت امام خمینی (ره) فقه عبارت است از: «تئوری اداره جامعه از گهواره تا گور»^۱.

امام خمینی (ره) به عنوان کسی که سال‌های متمادی کرسی تدریس فقه و اصول و فلسفه را در بالاترین مرتبه برعهده داشت و از این مجرا شاگردان والا مقام بسیاری تربیت کرده است، تنها فقیهی است که در طول تاریخ اسلام ضمن احیای فقه سیاسی اسلام، موفق شد دکتربین حکومت اسلامی (ولایت فقیه) را تدریس، تدوین و عملاً به صورت جمهوری اسلامی ایران پیاده کند و پس از پیروزی انقلاب نیز به مدد همین فقه سیاسی و دیپلماسی با برنامه ریزی‌های منتظم و مدون خود، جایگاه نظام نوپای اسلامی را در سطح جهان طرزى مؤثر در صحنه‌های بین‌المللی، تثبیت و تحکیم کرد و با الهام از سیره پیامبر اکرم (ص)، دیپلماسی دعوت و مذاکره با سران قدرتهای زمان را از طریق ارسال نامه به رهبران شورى سابق آغاز کرد و پیشاپیش فروپاشی ابر قدرت شرق را متذکر شد. در جهان پدید آمدن غیر قابل اعتماد امروزی که مستکبران عالم، با استمداد از ابزارهای اغواگر دیپلماسی سلطه دنیا را در سیطره خود گرفته‌اند و حتی دول اسلامی را مرعوب و مفتون تکنولوژی پیشرفته‌ی خود کرده‌اند ضرورت و اهمیت طرح این قبیل موضوعات برای آشنا کردن ملت‌های مسلمان با مبانی فقه سیاسی و احکام دیپلماسی اسلام بسیار حیاتی است. از سوی دیگر با توجه به یادگار اسلامی در چند دهه اخیر و به ویژه با ظهور انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران، ضرورت احیای فقه پویای اسلامی و سنت نبوی و علوی و کاربردی کردن این آموزه‌های اصیل دینی، خصوصاً در مباحث نظام سیاست خارجی و روابط دیپلماتیک اسلامی اهمیت فراوانی یافته است. امروزه مسلمانان جهان با نظر به مقتضیات جدید و نیازهای روز افزون و پیشرفته‌های علمی و تکنولوژی و مواجهه با دیپلماسی هژمونی (سلطه) غرب، با اشتیاق افزون‌تری به تفحص در منابع قرآنی و روایتی می‌پردازند تا احکام دیپلماسی اسلامی را بشناسند و بر مبنای آن با ملل مختلف جهان که دارای عقائد گوناگون‌اند ارتباط خود را تنظیم نمایند، از این رو وظیفه‌ی ما که حکومت اسلامی را در ایران بنا کرده‌ایم پاسخ به این خواسته‌های مشروع ملل مسلمان است.